

szívaszmája meg tüdőaszója vót édesanyámnak. Azt a hat hónapot itt tötötük, utána mégis elmentem vele, de nem szerettem Békéscsabán lenni, viszszagyüttem.

Az a férjem nagyon finom ember vót. Ilyen rendes muzsikás cigány, most is le van szerződve kávéházba. Erre itt nincs is olyan cigány, mint az vót, kottából játszott, itt nem tudtak vele muzsikálni. Csak a Stájn Gyuri, aki most Szolnokon van, de az meg zsidó ember — avval akartak ilyen dzsessz-bandát csinálni itten, úgyhogy a Truc József lett vóna a vezető. De akkor elmentünk Békéscsabára.

Amikor elmentünk, azt mondta anyám:

— Jól megnézd az utat!

Én megnéztem ténleg, aszt három napra rá hazaszöktem, éjjel tizenkét órákor. Mer hiába: tótul beszéltek, és én nem értettem! Csak hallgattam. Hát arra mind tótok laknak, Békéscsabán. Itt magyarul beszél a férjem, de olyan urasan, hogy én nem tudnék olyan urasan beszélni, mint ű. Hát el lehet gondolni: kávéházba, muzsikus ember —! Na, ott meg aszt hozzáfogtak tótul beszélni. Hiába — nem értettem! Amúgy nagyon finom emberek vótak, elmentek igaz-e fél négykor muzsikálni, és éjjel tizenkét órákor gyüttek haza. Akkor reggel fölkeltek fröstökölni, utána tízórai, ebéd, ozsonna — mint a rendes emberekné, úgy vót a koszt. Nem úgy mint itt, hogy ha főzünk délután, délután eszünk — ott rendesen megvót. Ahogy a nagy cigányokná most is van Pesten. De hát hiába — én nem értettem, amit beszéltek. Eladhattak vóna! Úgyhogy elgyüttem.

Vót aztán egyszer itt a Truc, körülbelül hat éve, aszondta, megnéz már egyszer engemet. Dehát már családja van neki, eszembe se jutott hogy tán — van neki már három családja.

Vót akkor utána még egy cigány férjem, Apátira mentem avval. De az megvert. Nem is vótam vele csak két hétig. Meg akartam onnan is szökni, de elkapott, aszt piszkosul megvert. Vót ott egy rokonom, attul üzentem akkor haza, gyütt is értem anyám.

— Ide figyeljél, — azt mondta a férjemnek — én az én jányomat nem mézsárszékre adtam! Most azonnal fogja a ruháját, aszt gyün velem!

Így aszt hazagyüttem megin.

Ezután lett akkor a Herbert András, akivel tíz évig vótam.

A háború után körülbelül vagy négy-öt évre ismerkedtünk meg. De én nem tudtam, hogy ű kicsoda. Mesélt ű nekem sokmindent, a frontrul, fogság-rul, börtön-rul, de azt mesélt, amit akart. Csak sokára tudtam meg az igazat.

Neki a faterja meghalt, az édesanyja férjhezment, a mostohafaterjának meg ű nem kellett. A nagyanyja nevelte patogatott kukoricából. Úgyhogy út a sorsa hajtotta rája, az élet kénytelenítette, hogy tizenöt éves korába jelentkezett katonának, mikor ez a háború bekövetkezett. És mivel ű német vót, ilyen sváb-féle, hát német katonának vették be, esesnek. Olyasmi lett aszt ű, mint egy nyomozó. Hogy vonatokrul vonatokra, falukrul falukra ment, aszt ha meghallott valamit, igaz-e, akkor azt az illetőt ű lefoghatta, elvitethette. Szóval hát ű nagyon sok embert elvitetett, meg nagyon sokat megvert.

Úgyhogy amikor a felszabadulás lett, akkor ű fogságba került, és akkor meg út büntették meg, jól meg is verték, összetörték. Sokat szenvedett a fogságba, aszt mondta, hát ütték-vágták útet, mikor megszédült a veréstül, akkor beletették a fejit dézsa vízbe, mikor észregyütt, akkor verték tovább. Neki egy szem foga sincsen hátul, mindet kiverték. Hát ugye — az eses-katonákat ütték. Hát meg is érdemlették! Azok vitték el a cigányokat is, igaz-e!

Ahogy a fogságbul elengedték, utána kapott tizennégy év börtönt. A tizennégy évből tízet kiváltott a mostohafaterja, tíz évit kifizette, de a négyet már nem lehetett. De azért hogy rendesen viselkedett, a négyet se kellett neki letöltteni, minden hónapbul elvettek neki egy hetet, így aszt három évet vót benn. Utána elengedték. Pecsét a karjába, de mehet szabadon, ahova akar — csak épp annyi, hogy városba nem mehetett. Szóval ilyen kitiltása lett neki még nyóc évre, addig csak falun vót neki szabad lakni.

Na akkor gyütt ú ide. Csak hát én ezt nem tudtam rólla! Hát ész vót ottan! Több esze van annak a talpába, mint minekünk a fejünkbe, tisztelet a kivételnek! Nyóc iskolája vót, de járt még valami pótiskolát is, nyóc nyelvet tud, nyóc nyelvet! Na de ha neki esze van, azért most már én is tudom, ha írni-olvasni nem is tanítottak, most már meg tudom fogalmazni, hogy mér élt ú velem! Ű igaz-e sorsüldözött lett, amér eses-katona vót. Városba nem mehetett, mindenholgy falun kellett neki lenni — hát azért vót itt. Még meg akkor mutatni is akarta, hogy ú a cigányokho húz, akiket ezelőtt a németek üldöztek, ú cigányjányval áll össze, mer már húz a demokráciáho! Ugye hogy most ilyen nagy pártfogás alá lettek véve a cigányok — hát akkor ú most cigányval megy össze! Hogy ne mondják, hogy ú esese-katona vót! Eszt mondom: ész vót ott!

Úgyhogy ittmaradt inkább, nyóc évig vót itt velem. Csak mikor a kitiltásnak vége lett, akkor ment el. Utána tán egy napot se vót tovább! Akkor aszondta, ú most elmegy Berénybe dolgozni. Elment — nem láttam egy évig. Csak hallottam majd, hogy lett másik felesége, magyar.

Meglátta egyszer a Büki doktor Jászberénbe. Megyek be a rendelöbe, aszondja nekem a Büki:

— No Zsófikám, — aszondja — láttam a Herbert Andrást meg a feleségit. Mondom: — Mit csináljak, aranyos doktor úr, má ez így van!

Aszondja: — Pedig nagy bánatja van magának, fáj azér a szíve!

— Hát ugyan való, — mondom — mer nem mondhatnám hogy nem, hiába is mondanám, mer bodogtalan vagyok doktor úr! Hát ha nem szerettem vóna, nem mentem vóna hozzá, nem tagadtattam vóna ki magamat a familiámmal! — mer mivel magyar gyerek vót, kitagadott a rokonság. — Meg nyóc év — mondom — nem bolondság!

— Nem baj Zsófikám, — aszondja a Büki — visszagyün még az! Az az asszony nem szép. Magának az árnyékába nem állhat meg Zsófikám, olyan csúnya! Hogy a Herbert hogy tudta azt elvenni, — aszondja — azt nem tudom. Annak csak a nagyon kellett, nem a szeretet? De várjon csak, — aszondja — a tanya felbomlik, maga meg megmarad!

Szoknak innen bejárni Berénybe vásárolni, magyar is, cigány is — hát igaz-e közel van. Ment egyszer két cigány asszony, összetanálkoztak azok is a Herbert Andrással. Aszondja nekik:

— Férjné van a Panna? — ú kérdezett mindjár.

Mondták neki az asszonyok, hogy nincs.

— Szerettem, — aszondja — csak av vót a baja, hogy nagy nyelve vót. El kellett vóna vágni a nyelvit!

Aszondja rá a két asszony, visszafelelnek neki:

— Nem igaz András, mer nem úgy van, mer te vótál a bönös! Mer csak addig kellett a Panna, amíg a nyóc év kitiltásod vót. Most jó mondani kifogásnak, hogy a nyelve miatt hagytad el, de nyóc évig jó vót, most meg egyszerre nyelve van?!

Akkorra ért oda a bolt elé a felesége, az új felesége. Hallja, hogy énrólam beszélnek. aszondja:

— Kicsoda? Az a rohadt cigány kurva?

Így. Hogy „rohadt cigány kurva”. Persze az asszonyok meg elmondták nekem.

Nem azért haragszok, hogy cigánnak mondott — hát annak születtem, az vagyok. De mér üzenté énnem, hogy egy rohadt cigány kurva vagyok?! Hát én is üzenhettem volna neki, hogy rohadt paraszt kurva, nem igaz? De én nem üzentem rája, mer nem ismerem útet. De akkor ű meg honnan tudja az én életemet?! Én kurvának nem érzem magam, engem itt ismernek, rendőrség, mindenki, tudva van hogy a kenyeremet én úgy keresem a két kezem iránt! Arra még tanúk is kellenének, hogy hát valakinek életje van! A mai helyzetbe meg az utcai kurvákra se szabad rákiabálni, hogyha valóba az is! És ű meg akkor ezt üzeni nekem?!

Odavót egyszer a sógornőm a kórházba, mentem be látogatni. Ott beszélgettünk, egyszercsak azt kérdezi a sógorném, hogy szeretném-e én a Herbert Andrásnak a feleségit meglátni.

— Jaj, — mondok — szeretném! Mutasd meg, légy olyan szíves!

— Na, — aszondja, mint a mesébe — gyere, aszt annál az ágynál álljál meg, ahun én megállok. Az lesz ott az Andrásnak a felesége! Mer leesett a szekérről, aszt megbicamodott neki a térgye!

Átmentünk a szülészetről a sebészetre, másik terembe, megyünk befele. Beköszöntem illedelmesen, hogy „jónapot kívánok”. Űk fogadták, hogy —

— Jónapot kívánok, legyenek szívesek helyet foglalni! — mer látogatónap vót, vasárnap. Vót ott egy boldogi asszony, magyar asszony, de innen ment Boldogra férjhe, ismertem; mintha ahho gyüttem volna, kérdeztem tüle, hogy, —

— Juliska néni, hogy van?

De közbe meg a sógornémat figyeltem. Szóval az az ott. Csak vigyázva néztem, hogy ne vegye észre, de jól megnéztem.

Csúnya fekete asszony vagyok. Igazán így van, mer valóba: egy csúnya fekete asszony vagyok! De asszonyi becsületemre — hát nem cserélném fel magamat vele! Kis alacsony, de mondhatom hogy akkora a lábaszára, mint az asztalnak! A fara meg az inába van neki! Csúnya, isten bizon! Egy jóbelű ember nem csókolná meg, egy jóbelű ember nem!

Annyira-annyira, hogy már nem bírta a szívem a gyötrést, odaálltam az ágyához. Mondom:

— Hát maga hogy van, fiatalasszony?

— Köszönöm szépen, — aszondja — kibicamodott a térgyem, de most már egy kicsit jobban.

No, —mondok — hát vegye tudomásul, hogy én vagyok, akinek azt üzen-te, hogy rohadt cigány kurva. Még ha nyilvánosan tudná hogy az vagyok, még akkor se szabad volna ezt a fajtalan szót rám mondani. Hogyha én magának ezt üzentem volna, akkor maga ugyanígy visszaViszonyozhatta volna, de így böcsületsértés! Hát maga engem nem is ismer! Köszönje, hogy idebe van a kórterembe, mer ha nem a kórterembe volna, úgy megtépném, hogy míg élne a világon eszibe volna.

— Én nem üzentem semmit, és as se tudom, maga kicsoda! — aszondja.

— Nem üzentél ugye?! Meg most nem is ismersz! Semmi bűnöd nincsen?! Ne félj, tudom, hogy a tizenhét éves jányod adtad a férjemnek, úgy csaltad oda! Tudom, mer megmondták! Másképp nem élne veled, hát csúnya vagy

mint a pokol! Csak a tizenhét éves jányod kell neki!! De ne félj, megüzente már, hogy bocsássak meg, gyünne má vissza!!

De úgy vitt el onnan két orvos engem a kórterembül. Úgy szedtek le rúla. Megtéptem vóna úgy, hogy elég lett vóna neki! Megadtam vóna neki azt a rohadt cigány kurvát!

De nem engedték, elvittek onnan. Aszonta a főorvos:

— Zsófikám, ne tegye ezt! Magát ismerjük, hát három és fél hétig idebe vót a szülészetem, maga egy rendes asszony, el van ismerve, hát ne tegye ezt, hogy itten lejárassa magát! Maga nem érdemli! Majd megveri egyszer odakinn az utcán, abba semmi felelőségünk nincsen, meg úgy csak egy büntetést kap, de kórterembe senkit megverni nem szabad!

Hát nem bírtam ott a kórházba megtépni, odakinn a kapuba meg csak nem várhattam, míg kiengedik. De majd megtéptem még egyszer, azért az egy szóér! Nem bánom még, ha börtönbe leszek is érte!

Nem láttam akkor egy jó évig a Herbert Andrást, magam vótam. Akkor lett aszt egy cigány fiú nekem. Nagyon messzire való vót, Szabolcs megyébe, de Pesten dolgozott az is a huszonegyes építkezésnél. Én már az Andrást akkor nem vártam, nem törődtem vele, akar sose lássam többet — ez a gyerek meg éppen megfelelt, akart is gyünni, hát hittam is. Elgyütt, be is jelentkezett, itt vót már egy hete, úgy akartuk, hogy szombaton meg is esküdünk a tanácsnál.

Akkor erre meggyütt a Herbert András.

Hogy megtudta ő ezt valakitül, hogy mink esküdni akarunk, vagy csak véletlen gyütt — én nem tudom máig se. Csak meggyütt, egy év után — de mintha itt lett vóna csak a kocsmába! Éjszaka gyütt — hát itt vótam a gyerekekvel, aludtunk az ágyba, ahogy felzörgetett.

Beeresztettem, begyütt. Aszonta, hogy a gyerek azonnal elmenjen innen. Szedje amije van, aszt menjen, mer ha nem, akkor meglássa a következésit! Én meg hallgassak, mert fölgyujtsa a házat, aszt beledob!

— Nézzed András, — mondom neki — énnekem a te nődhö nem vót semmi közöm, én nem bántottam. Teneked meg ehhe az emberhe nincs közöd. Ha nem tetszik valami, akkor majd reggel összeszedi magát, aszt elmén, de most itt éjszaka nem merészeld bántani!

Na nem is bántotta, hanem csak itt ült a széken reggelig, én meg a másik széken, a gyerek meg feküdt az ágyba. Nem mert szegény semmit se szólni, mer félt. Reggel aszt aszonta neki a Herbert:

— Hát esküdésrül szó se lehet, — aszondja — mer legelsőül az enyim vót, nem a tied, hát szedd össze magad, aszt eredj!

Így aszt elment a gyerek. Visszagyütt egy hét után, mer be vót már jelentkezve, vissza kellett neki íratkozni Pestre a szállásra. Még akkor is mondta nekem:

— Pannám, szökj el velem! — aszondja. — Ez úgyse marad meg veled!

De nem mertem. Mer minden léptem-nyomomon utánnam vót a Herbert, hogy el ne szökhessek. Elment akkor a Feri megin, meg is nőszült azután szegény. Hát mikor valakit elüldöznek, mit csináljon? Gondolta biztos, hogy hiába is lennék vele, ha újra gyün a magyar ember, úrja csak az gyöz. Megnőszült — hát mindenki csak a megállását akarja, meg a nyugodt életit keresi.

Akkor itt élt velem egy évig a Herbert András. Azután, hogy elvett a cigánygyerektül, egy évig megin együtt éltünk. Szép élet nem vót, mer csak ivott, mindenemet elhordta, ha részeg vót vert — de itt vót azért. Egy év után aszondta, elmén dolgozni — megin itt vagyok. Tíz éve, hogy külön vagyunk.

Most annyit tudok, hogy van neki megin magyar felesége. Összeálltak csak, nincsenek megesküdvé, mer nem mer senkivel megesküdni — a legelső feleségivel van csak megesküdvé, akivel három hetet élt. Hát ű maga mondta, hogy neki vót kilencvenkilenc felesége, én a századik vótam — ű mindig ezt az életet élte. Azt hallottam, hogy most házat adtak el, vettek rajta másik lakást Berénybe az állomás fele, meg van kecskéjük is, mindenük van — ennyit tudok. Hogy mér él evvel az asszonyval is? — Hát biztosan mer gazdagabb, mint én.

Mer üzent már, hogy bocsássam meg neki, ami eddig vót. Szóval, hogy visszagyünne. Vót Jászberénybe az itteni oláh cigányoknak lakzi, oda ment el a Mári, ide a harmadik szomszéd, aszt akkor tanálkozott az Andrással. Akkor üzent, hogy bocsássak meg, mer ami vót, elmúlt.

De nekem nem múlt el. Nekem nem múlik el soha az életembe! Mer az én szívemen az rajtamarad, amit ű énvelem elkövetett. Ű olyan fát tett a tűzre, hogy az sose ég el énelőttem. Lehet, hogy úneki elégett már, de énnekem nem ég el. Azt üzentem vissza neki, hogy ha megették a húsát, egyék meg a csontját is. Keserű kenyeret ettem, szegénységbe hagyott itt, ha dolgoztam, ettem, ha nem dolgoztam, nem ettem, úgy éreztem magamat, mint egy szegény árvajány, akinek senkije a világon nincs. Ű jólétbe ment és pénze vót — ha akkor nem jutottam eszibe, most már, hogy kenyeret keresek, ne jussak.

Ha most megin megbocsátának neki, megin hazagyünne — mi lenne? Megin kezdenék vele egy új életet, kivenne a munkámbul, a vállalatomtul, ahun nyóc éve vagyok, megin kifosztana, eladná mindenemet, üzne-vágna — úvele már csak így szenvedném az életemet! Itt vóna megin egy hónapig, vagy egykét évig, aszt újra elhagyna. Ha lebetegednék, mindenhogi itthagyna! Űgyis csak addig kellenék neki, amíg egészséges vónék! Akkor fogna magának megin másik asszont, én meg maradnék, kezdhethném újra a munka-életemet. Hát akkor minek nekem ű? Ilyen embertül már csak szabadulni kell!

Akarok most Jászberénybe a kapitányságra íratni egy levelet. Hogy hívassák be a bíróságho, és szembesítsenek vele. Mer itt van most ez a kis ház, amibe lakok. Hát ezt igaz-e mindenki tudja, hogy együtt szereztük, hát törvény szerint is fél ház az enyim, fél ház az üvé. De azúta én már kétszer vettem föl ótépét a szakszervezeten keresztül, mer kéményt húzattam téglából, ajtót vettem, ablakot — igaz, viselten vettem, de csak pénzér, csak nekem kellett érte szenvedni. Most akarok újra kérni ezer forintot, ahho majd hozzárok a kiskeresetembül is, hogy cserépre vegyem a házat. Mer minden kétesztendőbe úgyse tudom cserélni a nádat, a nádér többet kiadok. Most léc kell, gerendák kellenek — hát meg kell újítani teljesen. Namost én a halálos verejtékemen, a majterosládából csináltassam meg — ű meg a végin gyüjjön jusolni? Mer ha majd mindenhunnan kikopik, csak itt kereskedik! Csak ide szorul haza! Hát azér akarok íratni a kapitányságra, hogy a Herbert vagy mondjon le a lakásrul, vagy legyen valami!

Így maradtam — hát így vagyok. Azér hogy Herbert András elhagyott, nem köthetem fel magam! Hogy ű élje világát, én meg rohadjak meg egy rohadt emberér?! Azt már tán nem teszsem meg. Élek, így is élek!

— Hát — dolgozok. Mit csináljak? Muszáj kenyeret enni! Hirdetve vót itt a huszonegyes építkezés — én felmentem, bementem a központba, felvettek. Kilenc éve lesz most már husvét után, hogy itt dolgozok, egyszer majd innen megyek nyugdíjba. Mit csinálhatnék? Mást nem tudok csinálni. Mer teljesen azt mondhatom, hogy senkim sincs. Van egy férfitestvérem, de annak meg van hét családja. Én azokra rátámaszkodni nem tudok, igaz-e, egyáltalán. Elég

neki a hét gyereket eltartani az egy keresetből, nem még hogy én is rátámaszkodjak. Úgyhogy — dolgozok. Munka — nem szégyen! Így élem a világomat.

Betegnek néha beteg vagyok, a múlt hónapba is vót egy hét táppénzem, mer műtve vagyok, igaz-e. Most múlt három éve Mindenszentekkor, hogy műtve vótam. Hálistennek nem mondhatom, hogy olyan nagybeteg lennék, emígy jól érzem magam, csak mióta műtve vótam, magos a vérnyomásom. De azért így is megkeresem az ezerhét — ezernyócszáz forintomat, abbul fel tudom magamot tartani.

Nem könnyű munka, nem azt mondom, mer nehéz munka — hát nehéz. Csak olyan bolondok mennek oda mint én. Akinek nincsen más. Gyüttünk el a múltkor, vártunk a hétórás busznál Pesten, aszt odagyüttek a buszmegállóba a muzsikás cigányok. Nagy cigányok, pestiek, mentek azok meg a kávéházba. Odaköszön az egyik, aszondja:

— Maguk is romák? — Így cigányosan mondta.

Mondom: — Azok.

— Aszt mit dolgozik?

Mondom: — Építkezésnél.

— Aszt mit kell ott dolgozni?

Mondom: — Majterosládát meg téglát hordok.

Nézi a tenyeremet, aszondja: — Birja ezt a munkát?

Mondom: — Már megszoktam.

— Hát, — aszondja — ha meghalnék éhen, én akkor se dolgoznék!

— Mer — mondom — maga meg én, az kettő! Maga úricigány, én meg szegénycigány vagyok.

Mer így is van! Hát igaz-e, kiskorátul fogva ú ahho van szokva, hogy hát muzsikál. Akkor minek menjen majterosnak? Ha bolond vóna! Ezek a nagy cigányok úri módba vannak, nem cserélnének ki tudja kivel se! Én meg viszont más vagyok. Enni kell — hát énekem dolgozni muszáj.

Férjhöz én má nem megyek. Az én számomra embert az isten nem adott. Férjhezmennék olyanho, aki mellett dolgoznom nem kéne. Dolgoznék itthon házimunkát, kis mezei munkát, vagy így házaknál — de úgy, hogy még én kenyeret keressek, majterosládát hordjak, ú meg énekem parancsoljon — áá, nem éri meg. Egyáltalába nem éri meg! Akkor inkább így magamnak parancsolok, azt a kis pénzem megkapom, aszt oda teszem, ahova akarom. Fogjak megint egy nyűgöt, egy részegest, egy munkaképtelent a nyakamba? Mégegy-szer nem. Ha tudtam vóna, hogy az életem mire gyün ki, inkább soha az életembe férfit nem ismertem vóna! Inkább soha az életembe se! Mer ha tudná az asszony, hogy mire köti be a fejit, akkor sose tenné! De hát nem tudja előre. Hát ha megyek az úton és tudnám, hogy most elesek — leülnék inkább, nem mennék tovább. De jó vóna tunni!

Én a Herbert Andrást már nem várom vissza. Jó életet úgyse tudnék már vele élni, meg úgyse tudnék már ránézni jó szemvel. Mer az én sorsom csak az ú bűne. Én bűnt nem követtem, erkölcstelen életet nem folytattam, hogy azért hagyott volna el — hanem csak a maga bűnét követte, úgy ment el. Én felköttem a kolompot, aszt úgy gondoltam, hogy akkor már csörgetem is vele. De hát hiába ragaszkodtam hozzá, ha ú meg elhagyott. Csak azért fáj a szívem, hogy tíz évig engem becsapott! Nagyon fáj ez nekem, nem tudom a szívemet megnyugtadni! Én boldog sose leszek már az életembe, mer fáj, míg élek! Én szerettem. Ú nem szeretett engem. De verje meg ott az isten, ahun van! Ott verje meg! Ne adjon az isten boldog életet úneki se, míg él a világon! Ne adjon neki! Én így átkozom! Árkok-bokrok legyenek neki az éjjeli szállása!!